

Een analyse van "Het begin", een novelle van J.J. Cremer uit 1860.

1. Inleiding

"Het begin" van J.J. Cremer schetst een aangrijpend beeld van het leven in een Gelders dorpje, gekenmerkt door diepe menselijke emoties, sociale structuren, religieuze overwegingen en het overwinnen van persoonlijke strijd en schuld. Het verhaal concentreert zich op de families van molenaar Peter Janssen, de weduwe Steintje Haver en haar zoon Wouter, en Driekje, Peters dochter. De plot ontvouwt zich rond een vermeende verklipping, een langgekoesterd geheim en de uiteindelijke verzoening, gesitueerd tegen de achtergrond van een oudejaarsavond en de daaropvolgende nieuwjaarsnacht.

Samenvatting:

Molenaar Peter ontslaat Wouter, terwijl Peter's dochter Driekje mededogen toont voor haar grootvader Nol, wiens krankzinnigheid voortkomt uit een geheimzinnige oudejaarsavond. Op aandringen van Driekje en de dokter bezoekt Wouter's zieke moeder Steintje, wiens man Thomas ook op een oudejaarsavond stierf, de stervende Nol in de nieuwjaarsnacht. Ondanks Peter's woede over haar aanwezigheid, vergeeft Steintje de worstelende Nol voor de "moorddadige slag" op Thomas, daarmee diens ziel bevrijdend. Nol sterft vredig op de drempel van het nieuwe jaar, wat molenaar Peter tot een diepe innerlijke transformatie beweegt. Dit leidt uiteindelijk tot het huwelijk van Wouter en Driekje, en de erkenning van de "macht der liefde".

2. Hoofdthema's en Belangrijkste Ideeën/Feiten

2.1. Onrecht, verwijten en misverstand

- **Wouter's onterechte beschuldiging:** Het verhaal begint met een gespannen confrontatie tussen molenaar Peter en Wouter. Peter beschuldigt Wouter ervan een "stille-verklikker" te zijn, die een "vergissing" met de "aangifte van het gemaal" aan de "kommiezen" (douaniers/inspecteurs) zou hebben gemeld. Peter's woede is voelbaar: "ik heb me nooit kunnen begrijpen hoe die slokhalzen er achter zijn gekomen; 't was een bagatel, een vergissing waar ieder andere mulder de hand niet voor verdraaien, en 't land niet bankroet van zou gaan; maar - die mooie redenatie opent mij op eenmaal de oogen voor jou, mannetje; en ik ben nu volkomen op de hoogte om vast te gelooven, dat jij voor stille-verklikker in de wieg bent gelegd." Wouter ontkent ten stelligste en roept God zelfs tot getuige.
- **Peter's onverzettelijkheid en huichelarij:** Peter weigert Wouter's onschuld te erkennen en ontslaat hem, verwijzend naar bijbelteksten over het dienen van twee heren. Zijn interpretatie van de Schrift is echter selectief en dient zijn eigen vooroordelen en woede:

"Met Wouter weg te zenden had Peter de molenaar, zijns bedunkens, volkomen naar de schrift gehandeld, want iemand die met de kommiezen heulde, en zonder twijfel een onschuldig smokkelpartijtje aan 't licht had gebracht, was een dienaar van twee heeren, en - niet bestaanbaar, niet bestaanbaar!" Hij negeert de oproep tot vergeving en beschuldigt Wouter en Driekje van schijnheiligheid en het aantasten van zijn gezag.

2.2. Liefde, toewijding en opoffering

- **Wouter's Liefde voor zijn moeder:** Wouter is de toegewijde zoon van de zieke en arme Steintje Haver. Hij is haar "steun, mijn kostwinner, mijn brave jongen!" Zijn primaire zorg is het welzijn van zijn moeder, zelfs als dit betekent dat hij persoonlijke offers moet brengen.
- **Driekje's medeleven en moed:** Driekje, Peters dochter, toont diep medeleven met Wouter en Steintje. Ze probeert haar vader te overtuigen Wouter te vergeven, en later rijdt ze zelf met het karretje om de hulp van Steintje in te roepen voor haar zieke grootvader. Haar daad getuigt van moed en onbaatzuchtigheid: "Lieve vader!" zegt Driekje: 'doe het om mijnen wil! Ik zal je zoo liefhebben, zoo dankbaar wezen! Die arme gebrekkige vrouw! die goede, die brave Wouter!'"
- **Romantische liefde:** Er is een stille, maar sterke, romantische band tussen Wouter en Driekje. Wouter droomt van een toekomst met haar, een "groter huisje" waar "moeder meer gemakken zou hebben, en Driekje, het aardige vrouwke, zijn huishouding besturen." Driekje draagt een ringetje met een blauw kraaltje, "dat ringetje heeft Wouter haar gegeven; Wouter ja! maar - dat weet geen ander." Hun liefde is een drijfveer voor hun acties en een bron van hoop.
- **Steintje's onvoorwaardelijke moederliefde:** Steintje is aanvankelijk terughoudend over Wouter's verandering van werkplek, maar steunt hem uiteindelijk onvoorwaardelijk na zijn ontslag. Haar geloof in God en haar zoon is onwankelbaar: "Kind," zegt zij op kalmen toon: 'dat je vroeger mijn raad niet hebt opgevolgd, dat deedt je met de beste bedoeling. Ik heb dan ook later volkomen in die schikking berust, ja zelfs mij verheugd dat het je wel geviel, en wij ons in wat méér mochten verheugen. Wouter, mijn jongen, je hebt braaf gehandeld; God zal ons niet verlaten! Elders zul je werk en brood kunnen vinden, en, zij het ook met minder, toch zullen we tevreden zijn.'"

2.3. Schuld, boete en vergeving

- **Nol's krankzinnigheid en verborgen schuld:** Peters vader, Nol de molenaar, is krankzinnig geworden na een blikseminslag twintig jaar eerder, precies om tien uur 's avonds. Zijn waanzin is gekoppeld aan zijn verborgen schuld, die hij pas op zijn sterfbed openbaart. Zijn herhalende kreten van "Tien! tien! tien!" en zijn angst bij de klokslag van tien uur zijn symptomen van een dieper trauma.
- **Het geheim van Steintje en Thomas:** Het blijkt dat Steintje's overleden echtgenoot Thomas, de klepperman, is omgekomen op oudejaarsavond, dertig jaar geleden. Het verhaal onthult dat Thomas Nol haat droeg, en dat de "slag" die leidde tot Thomas' dood "niet met een moorddadig opzet gegeven" werd. Dit suggereert een ongelukkige confrontatie met Nol. Steintje heeft Thomas op zijn sterfbed beloofd erover te zwijgen, maar kiest ervoor dit geheim te onthullen om Nol's sterven te verlichten met de boodschap van vergeving. "En..... hij heeft je alles vergeven, die goede, die brave Thomas," hokt zij weder: 'alles! wees er gerust op. Ik.... ik ook, want.... wij allen zijn schuldig voor God. Versta-je: alles vergeven!'"
- **Nol's verlossing:** De openbaring en boodschap van vergeving brengen Nol de molenaar vrede in zijn laatste momenten. Zijn laatste woorden zijn "Thomas! Thomas! Dank.... sterven.... vergeving!.... Daar is licht; licht! Dank, dank! Thomas! God!" Dit symboliseert zijn uiteindelijke verlossing van schuld en waanzin.

2.4. Geloof en Moraliteit

- **Hypocrisie vs. oprecht geloof:** Peter de molenaar gebruikt de Bijbel om zijn hardvochtige beslissingen te rechtvaardigen, maar zijn interpretatie is oppervlakkig en zelfzuchtig. Hij mist de kern van liefde en vergeving. Steintje en Driekje belichamen daarentegen een dieper, barmhartig geloof dat zich uit in medeleven en opoffering. De verteller becommentarieert Peters zelfverzonnen rechtvaardiging met "Niemand kan twee Heeren dienen, of hij zal den eenen haten en den anderen liefhebben...." en "het tot driemalen toe overslaan van een geheelen regel, en het lezen: 'Want al deze (aardsche) dingen zoeken de Heiligen,' in stede van de Heidenen, bewijst genoeg dat hij voor dezen avond, met de onmogelijkheid van twee heeren te kunnen dienen, genoegzame stichting uit 'de schrift' heeft opgedaan."
- **Het vijfde gebod:** Driekje's respect en zorg voor haar grootvader, ondanks zijn toestand, wordt expliciet verbonden met het vijfde gebod: "Men ziet toch dat Driekje het vijfde gebod wel kende. Zij hecht er zelfs, naar 't blijkt, een ruimere beteekenis aan." Dit benadrukt haar morele kompas.

2.5. Sociale Commentaar

- **Armoede en sociale ongelijkheid:** De situatie van Steintje en Wouter benadrukt de kwetsbaarheid van de armen in de samenleving. Wouter's angst om zijn moeder niet meer te kunnen onderhouden, en de gedachte aan het "armbestuur," illustreren de harde realiteit van hun bestaan.
- **Vooruitgang en bijgeloof:** De aanwezigheid van de "Kristen-geneesheer" en zijn "zielkundige" inzichten staat in contrast met Peters beschuldiging van hekserij en zwarte kunst jegens Steintje. Dit toont een spanning tussen opkomende wetenschap en hardnekkig bijgeloof in de dorpsgemeenschap.

3. De rol van J.J. Cremer als de verteller

Cremer is als verteller alwetend en treedt vaak direct in contact met de "Lezeresse" of "gij," waarbij hij advies geeft, verklaringen aanreikt en soms zelfs het oordeel van de lezer stuurt. Deze directheid creëert een intieme sfeer en versterkt de emotionele impact van het verhaal. Bijvoorbeeld, wanneer Peter op het punt staat te worden verfoeid: "eilieve, oordeel dan niet te gestreng". Ook de expliciete lezersnotitie over blanco gelaten woorden ("Lieve Lezeresse, hier en daar zijn woorden in blanco gelaten, die wij noodwendig moesten aangeven, maar die gij gewis nog minder gaarne leest dan gij ze hooren zult.") toont de directe interactie met de lezer.

4. Symboliek en motieven

- **De klokslag van tien uur:** Dit is een centraal motief, dat zowel Nol's trauma als de dood van Thomas markeert. Het vertegenwoordigt een noodlottig moment en de onverbiddelijkheid van het verstrijken van de tijd en het noodlot.
- **Licht en duisternis:** Het "stillen zomer-avond" verandert in "geheele duisternis," wat de omslag in stemming en de naderende dramatische gebeurtenissen symboliseert. Nol's laatste woorden "Daar is licht; licht!" symboliseren zijn verlossing en het overwinnen van zijn innerlijke duisternis.
- **De molen:** De molen is de levensader van Peter, maar ook de plaats waar Nol's trauma plaatsvond en waar de smokkelarij zou hebben plaatsgevonden. Het is een plek van werk, conflict en verborgen geschiedenis.

5. Conclusie.

"Het begin" is een verhaal over de kracht van vergeving, de destructieve aard van onverzettelijkheid en vooroordelen, en de overwinning van liefde en mededogen op haat en onbegrip. De gedetailleerde karakterisering en de psychologische diepgang van de personages, met name Peter en Nol, maken het tot een complex en emotioneel resonerend werk. Het hoogtepunt van het verhaal, de ontmaskering van Nol's schuld en zijn verlossing door Steintje's vergeving, markeert het "begin van een nieuw tijdperk" voor alle betrokkenen, symbolisch voor de overgang van het oude naar het nieuwe jaar. De afsluitende overweging van Peter "in de schuilhoeken van zijn eigen hart leren zien" benadrukt de transformatieve kracht van de gebeurtenissen.

**

De novelle van J.J. Cremer opent met een idyllische beschrijving van een Gelders dorpje in de avondschemering, wat snel contrasteert met een **verhitte discussie** tussen de molenaar, Peter, en zijn knecht, Wouter. Peter beschuldigt Wouter ervan een "stille verklikker" te zijn, wat leidt tot Wouters ontslag. Vervolgens maakt het verhaal een sprong naar **Wouters moeder, Steintje Haver**, een oude, reumatische weduwe die in armoede leeft, maar wiens huis en geestelijke veerkracht bewonderenswaardig zijn. Ze koestert de herinnering aan haar overleden man, Thomas, een man van liefde en geloof, die op tragische wijze om het leven kwam op oudejaarsavond.

Het verhaal wisselt tussen de **perspectieven van Peter, Wouter en Steintje**, en introduceert **Driekje, Peters dochter**, die zorgzaam is en een heimelijke liefde koestert voor Wouter. Terwijl Wouter zijn moeder bezoekt en haar de schok van zijn ontslag moet meedelen, openbaart hij ook zijn liefde voor Driekje en zijn dromen voor een gezamenlijke toekomst. Op oudejaarsavond, terwijl Nol, **Peters seniele vader**, aan zijn sterfbed ligt, roept Driekje Steintje en Wouter te hulp, wetende dat Nols ijdelerium verband houdt met een oud geheim dat Thomas en Steintje kennen.

Steintje, ondanks haar eigen verdriet, **vergeeft Nol op zijn sterfbed** voor zijn rol in Thomas' dood, wat een krachtige scène van verzoening creëert. Nols dood en Steintjes daad van vergeving hebben een diepgaande invloed op Peter, die worstelt met zijn eigen vooroordelen en trots. Uiteindelijk leidt dit tot **verzoening en een nieuw begin** voor alle personages. Steintje wordt opgenomen in het molenaarshuis, Wouter en Driekje vinden hun liefde bevestigd, en Peter begint aan een pad van zelfreflectie en spirituele groei.

wat is het thema van de novelle

De novelle van J.J. Cremer behandelt verschillende diepgaande thema's die met elkaar verweven zijn en culmineert in een boodschap van **vergeving, liefde en innerlijke transformatie**.

De **onwil tot vergeving en het vasthouden aan vooroordelen** is een centraal thema, vooral belichaamd in het karakter van molenaar Peter. Hij ontslaat Wouter, zijn molenaarsknecht, op basis van verdenkingen van "stille-verklikkerij" en "bedrog," en weigert hem te vergeven, zelfs wanneer Wouter Gods naam aanroept als getuige van zijn onschuld. Peter's weigering om te vergeven staat in schril contrast met de Bijbelteksten die hij zelf leest over het vergeven van misdaden en het niet dienen van twee heren, wat zijn **hypocrisie** benadrukt. Hij beschouwt Wouter als "schijnheilig" terwijl zijn eigen gedrag meer overeenkomt met deze beschrijving. Zijn hardheid strekt zich ook uit tot zijn zieke vader, die hij met een "zeer kernachtig" toon toespreekt.

Tegenover Peter's hardvochtigheid staat de **liefde, mededogen en oprechte geloofsuitoefening** van andere personages, met name Driekje en Steintje.

- **Driekje**, Peter's dochter, toont onvoorwaardelijke liefde en zorg voor haar krankzinnige grootvader, Nol, door hem te kalmeren wanneer de klok tien slaat, een tijdstip dat hem herinnert aan een traumatische gebeurtenis. Zij pleit ook volmoed bij haar vader voor Wouter, ondanks zijn woede en beschuldigingen. Haar liefde voor Wouter is een krachtige drijfveer.

- **Moeder Steintje** (Steintje Haver, ook wel bijgenaamd Kruk wegens haar reuma) vertegenwoordigt eveneens ware naastenliefde en veerkracht. Hoewel ze zelf getroffen is door verdriet en armoede, en aanvankelijk aarzelde over Wouters overstap naar de molenaar wegens diens reputatie, vergeeft ze haar zoon wanneer hij werkloos wordt. Het hoogtepunt van dit thema is haar bereidheid om Nol, de oude molenaar, te bezoeken op aandringen van Driekje en de dokter, in de hoop zijn sterven te verlichten. Ondanks haar angst en eerdere zwijgplicht jegens haar overleden man Thomas, belijdt ze, in een poging Nol vrede te geven, dat Thomas hem alles vergeven heeft, zelfs de "moorddadige slag" die leidde tot Thomas's dood. Deze daad van **vergeving** van Steintje's kant, en haar herinnering aan Thomas's eigen vergevensgezindheid ("gelijk wij vergeven aan onze schuldenaren!"), brengt Nol tot een moment van helderheid en vrede vóór zijn dood.

De **gevolgen van schuld en geheimhouding** komen tot uiting in Nol's krankzinnigheid, die is ontstaan na een blikseminslag die samenviel met de klokslag van tien op oudejaarsavond, kort na een gebeurtenis die hem diep schokte. Zijn voortdurende kermen en janken bij het horen van tien slagen van de klok getuigen van een diepgeworteld trauma en schuldgevoel. Steintje's lang bewaarde geheim over de ware omstandigheden van haar man Thomas's dood en haar uiteindelijke besluit om te spreken, verlicht niet alleen Nol's laatste momenten, maar maakt ook de weg vrij voor een nieuw begin.

Het thema van een **nieuw begin** wordt sterk benadrukt door de setting van de novelle, die zich afspeelt op oudejaarsavond en in de nieuwjaarsnacht. Het sterven van Nol, zijn bekentenis en de daaropvolgende vergeving, gevolgd door de twaalf slagen van de kerktoeren die het nieuwe jaar inluiden, symboliseren een afsluiting

van het oude en de opening naar een nieuwe fase. Deze gebeurtenissen leiden tot een **innerlijke worsteling en transformatie bij molenaar Peter**. Hij realiseert zich de "macht der liefde" en begint aan een proces van zelfreflectie, gesymboliseerd door een vouw in zijn Bijbel bij Mattheus 7:3: "Wat ziet gij den splinter in het oog van uw broeder!". Zijn eerdere vooroordelen en onverzoenlijkheid worden uitgedaagd, en hij staat uiteindelijk toe dat Wouter en Driekje trouwen, en Steintje wordt met liefde verpleegd in zijn huis. De novelle eindigt met de veelzeggende woorden: **"'t was een zalig begin!"**. Samengevat is het thema van de novelle de **overwinning van liefde, mededogen en vergeving op vooroordelen, hypocrisie en schuld, leidend tot innerlijke groei en een nieuw begin**.

wat is het meest dramatische hoogtepunt in de novelle

Het meest dramatische hoogtepunt in de novelle vindt plaats in de **nieuwjaarsnacht**, wanneer **Steintje Haver de stervende, krankzinnige molenaar Nol bezoekt en hem vergeving schenkt voor de "moorddadige slag" die leidde tot de dood van haar man Thomas**. Dit moment is de emotionele en thematische climax van het verhaal om verschillende redenen:

1. **De confrontatie met diepgewortelde schuld en trauma**: Molenaar Nol lijdt al jaren aan krankzinnigheid, veroorzaakt door een blikseminslag die samenviel met de klokslag van tien op oudejaarsavond, kort na de traumatische gebeurtenis met Thomas. Zijn voortdurende gekerm en gejammer bij het horen van tien slagen onthult zijn diepe schuldgevoel. Wanneer Steintje arriveert, herleeft zijn geest en roept hij angstig: "Niemand weet het, niemand, - maar de bliksem zal mij treffen, hoor....om tien uur....tien, tien hèt de klok. - Ouwejaarsavond is 't gebeurd. Jij weet het niet; - maar 't brandt mij". Deze woorden leggen de vinger op de zere plek van zijn lang verborgen geheim.

2. **Steintje's innerlijke strijd en moedige daad van vergeving**: Steintje had Thomas op zijn sterfbed beloofd nooit over de ware omstandigheden van zijn dood te zullen spreken. Haar man Thomas had echter op zijn sterfbed verzucht: "....gelijk wij vergeven aan onze schuldenaren!". Aangespoord door de dokter, die haar fluistert dat ze Nol's sterven lichter kan maken, verzamelt de diep geschokte Steintje al haar krachten. Ze buigt zich voorover en spreekt, ondanks haar trillende stem, de verlossende woorden: "'t Was op een oudejaarsavond, niewaar? op een oudejaarsavond? (...) Maar je wist niet dat het zoo erg zou aflopen; en al droeg je Thomas ook haat toe, die slag werd toch niet met een moorddadig opzet gegeven.... (...) En..... hij heeft je alles vergeven, die goede, die brave Thomas; alles! wees er gerust op. Ik.... ik ook, want.... wij allen zijn schuldig voor God. Versta-je: alles vergeven!". Dit is een ongelooflijk moedige en liefdevolle daad, waarbij ze haar eigen pijn en eerdere belofte overstijgt om vrede te brengen.

3. **De verlossing en vrede van Nol**: De woorden van Steintje werken als een "artsenij" voor Nol's gekwelde ziel. Hij heft zijn handen naar boven, herhaalt meerdere malen "vergeven," en fluistert de naam "Thomas! Thomas!" die hij al drieëntwintig jaar had begraven. Zijn laatste woorden zijn een uitbarsting van

dankbaarheid en verlichting: "Dank.... sterven.... vergeving! (...) Daar is licht; licht! Dank, dank! Thomas! God!" waarna hij rustig sterft. Deze scène is doordrenkt met diepe emotie en symboliseert de kracht van vergeving om zelfs de grootste schuld te overstijgen.

4. De impact op molenaar Peter en Driekje: Molenaar Peter's reactie op de komst van Steintje en Wouter is aanvankelijk vol woede en vooroordelen; hij noemt Steintje een "koppelaarster" en beschouwt de situatie als "duivelskunstenarijen". Hij heeft moeite met de "macht der liefde" die in deze scène aan het werk is. Driekje daarentegen, die Steintje en Wouter heeft gehaald, toont haar liefde en mededogen. De gebeurtenissen aan het sterfbed van zijn vader, in de nieuwjaarsnacht, schudden Peter diep wakker. Dit markeert het begin van zijn eigen innerlijke transformatie, waarin hij de "macht der liefde" leert begrijpen.

5. Symboliek van Nieuwjaar: De scène vindt plaats op de drempel van het nieuwe jaar, gesymboliseerd door de twaalf slagen van de kerktoeren die klinken net nadat Nol is gestorven. Dit benadrukt het thema van een nieuw begin, vergeving en de afsluiting van het verleden, wat deze climax extra krachtig maakt.

De combinatie van diepe emotie, de ontrafeling van een langdurig geheim, de moedige daad van vergeving, en de daaropvolgende verlossing en de symbolische setting, maakt dit het meest **dramatische en cruciale hoogtepunt** van de novelle.

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 12 september 2025.

www.jacobcremer.nl

